

Фінансова та науково-технічна складові інноваційного потенціалу промисловості: теоретичні аспекти та вітчизняні реалії

У статті визначено суть категорії «інноваційний потенціал», подано структуру інноваційного потенціалу промисловості. Наведено аналіз фінансової та науково-технічної складових інноваційного потенціалу промисловості України. Окреслені напрями ефективної реалізації фіскальної підскладової фінансової складової інноваційного потенціалу національної промисловості.

Ключові слова: інноваційний потенціал промисловості, фінансова складова інноваційного потенціалу, науково-технічна складова інноваційного потенціалу, технопарки, інноваційна діяльність, науково-технічна діяльність.

В статье определена суть категории «инновационный потенциал», представлена структура инновационного потенциала промышленности. Приведен анализ финансовой и научно-технической составляющих инновационного потенциала промышленности Украины. Очерчены направления эффективной реализации фискальной подсоставляющей финансовой составляющей инновационного потенциала национальной промышленности.

Ключевые слова: инновационный потенциал промышленности, финансовая составляющая инновационного потенциала, научно-техническая составляющая инновационного потенциала, технопарки, инновационная деятельность, научно-техническая деятельность.

Essence of category «innovative potential» is certain in the article; the structure of innovative potential of industry is given. Analysis of financial and scientific and technical constituents of innovative potential of industry of Ukraine resulted. Directions of effective realization of fiscal subconstituent of financial constituent of innovative potential of national industry are outlined.

Keywords: innovative potential of industry, financial constituent of innovative potential, scientific and technical constituent of innovative potential, технопарки, innovative activity, scientific and technical activity.

Постановка проблеми. Ключовими нагальними проблемами активізування інноваційного розвитку вітчизняної промисловості на сучасному етапі є, по-перше, фінансове забезпечення інноваційної діяльності, а по-друге, ефективне використання наявного в Україні науково-технічного потенціалу. У зв'язку з цим великого значення набувають нарощення і ефективне використання фінансової та науково-технічної складових інноваційного потенціалу промисловості.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню проблем розвитку інноваційного потенціалу вітчиз-

няної промисловості, фінансового забезпечення активізування інноваційної діяльності промислових підприємств, комерціалізації науково-технічних розробок, механізмів ефективного використання науково-технічного потенціалу для активізування інноваційного розвитку промисловості присвятили свої наукові праці такі вчені: О. Амоша, М. Долішній, С. Ілляшенко, О. Кузьмін, І. Михасюк, В. Пила, Л. Федулова, В. Яковенко та інші. Проте, незважаючи на значну увагу науковців до цієї проблеми, її вивчення залишається необхідним і актуальним завданням.

Метою статті є виявлення ретроспективних тенденцій розвитку фінансової та науково-технічної складових інноваційного потенціалу промисловості України.

Виклад основного матеріалу. Насамперед зазначимо, що під інноваційним потенціалом промисловості ми будемо розуміти гнучку поліфункціональну економічну систему, яка включає науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки, ресурсне забезпечення інноваційного розвитку промисловості, продукування, дистрибуцію інноваційної наукомісткої продукції і базується на збалансуванні внутрішніх ресурсних можливостей інноваційно активних промислових підприємств зокрема і загалом як виду економічної діяльності України та зовнішніх ринкових інновацій, спрямованих у промисловість.

Інноваційний потенціал промисловості містить в собі наступні складові: інтелектуальну; фінансову; науково-технічну (рис. 1).

Фінансова складова інноваційного потенціалу промисловості містить в собі, з одного боку, грошово-кредитні ресурси інноваційного розвитку промисловості, а з іншого – систему існуючих податкових пільг та інших видів фіскального стимулювання промислової інноваційної активності.

Фінансова складова інноваційного потенціалу містить в собі такі підскладові:

- монетарну (обсяг і структура джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств);
- фіскальну (система існуючих у країні податкових пільг і преференцій інноваційно активним промисловим підприємствам).

Спочатку проаналізуємо монетарну підскладову. Сумарні обсяги фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств зменшилися з 10 850,9 млн. грн. у 2007 році до 8045,5 млн. грн. у 2010 році, або на 25,85% (рис. 2).

Джерелами фінансового забезпечення інноваційного розвитку національної промисловості в Україні є власні кошти промислових підприємств, внутрішні та зовнішні інвестиції,

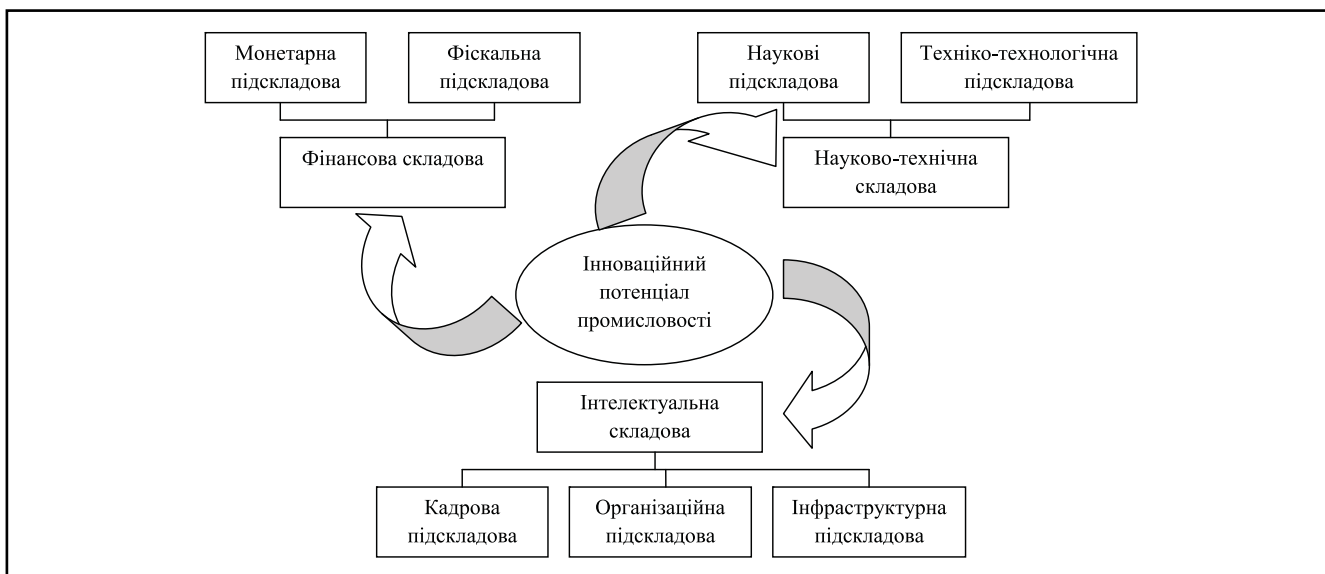

Рисунок 1. Складові інноваційного потенціалу промисловості

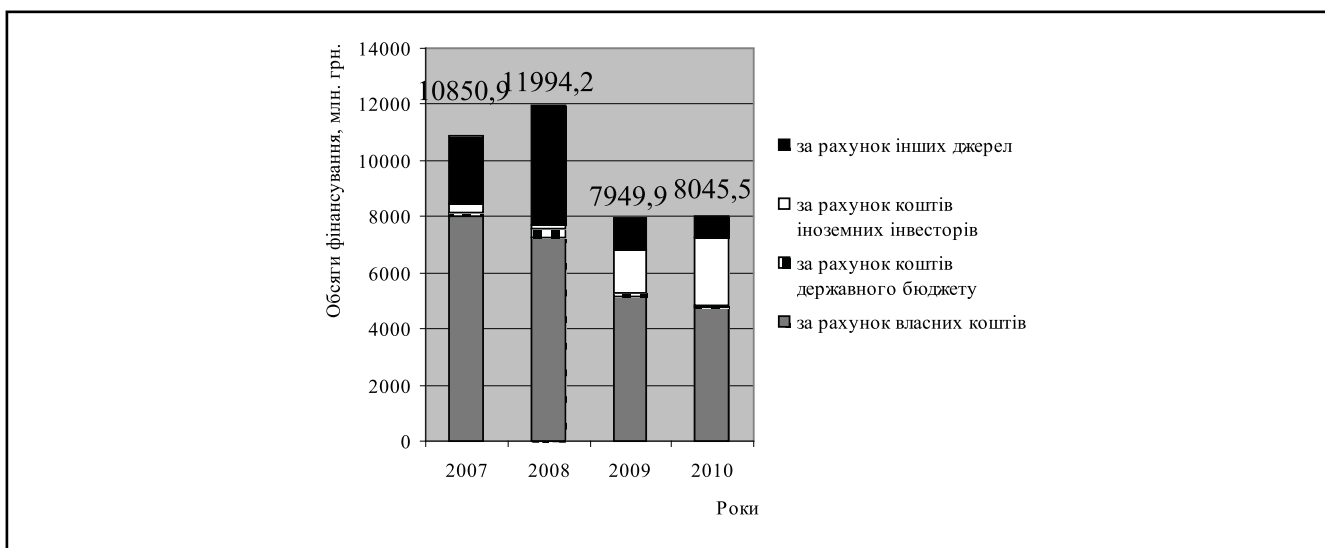

Рисунок 2. Динаміка обсягу фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за джерелами за період 2007–2010 років

державний бюджет України, кредитні ресурси, венчурне фінансування, гранти.

Обсяги фінансування інноваційної діяльності у промисловості за рахунок власних коштів промислових підприємств зменшилися з 7999,6 млн. грн. у 2007 році до 4775,2 млн. грн. у 2010 році, тобто на 40,31%. Обсяги фінансування промислової інноваційної сфери за рахунок коштів держбюджету України зменшилися з 144,8 млн. грн. у 2007 році до 87,0 млн. грн. у 2010 році, або на 39,92%. Проте обсяги фінансування за рахунок коштів іноземних інвесторів збільшилися з 321,8 млн. грн. у 2007 році до 2411,4 млн. грн. у 2010 році, тобто у 7,5 рази. Водночас обсяги фінансування за рахунок інших джерел зменшилися з 2384,7 млн. грн. у 2007 році до 771,9 млн. грн. у 2010 році, тобто на 67,63% [3, 5].

Структура джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств у 2007 та у 2010 роках наведено на рис. 3.

З рис. 3 видно, що за аналізований період питома частка власних коштів підприємств промисловості у фінансовому забезпеченні свого інноваційного розвитку зменшилася з 74% у 2007 році до 59% у 2010 році, тобто на 15% від сумарних обсягів фінансування інноваційної сфери. В той же час у 10 раз зросла частка коштів іноземних інвесторів з 3% у 2007 році до 30% у 2010 році, або на 27% від сумарного фінансування. Вищенаведене свідчить про зростання відкритості національної промисловості та зростання зацікавлення іноземних інвесторів до вітчизняних промислових інноваційних проектів.

Говорячи про державне фінансування інноваційного розвитку економіки України загалом та промисловості зокрема, необхідно зазначити, що відповідно до положень статті 34 прийнятого у 1991 році Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» сумарні видатки державного бюджету на науку та інновації мають становити 1,7% ВВП.

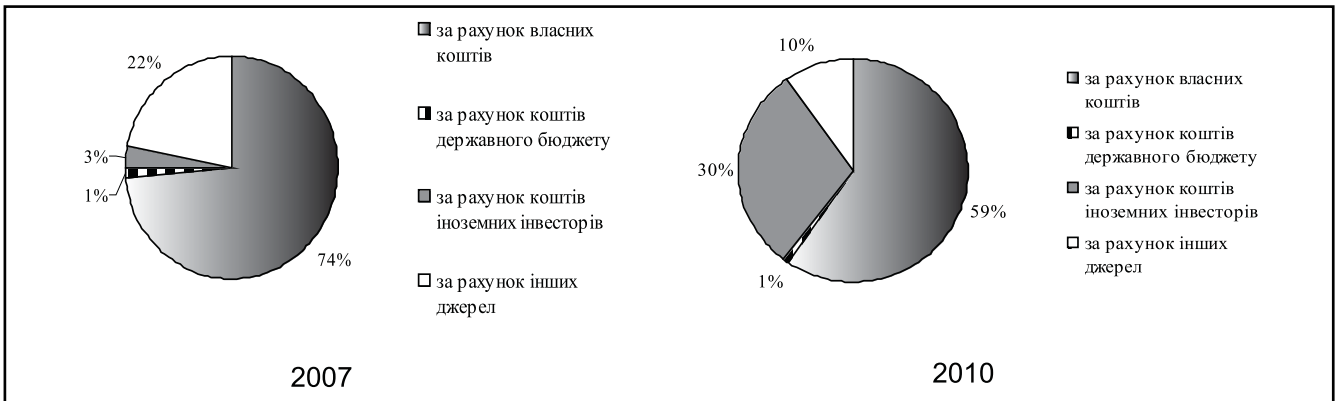

Рисунок 3. Структура фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств за джерелами у 2007 та 2010 роках

На рис. 4 подана динаміка питомої частки державного фінансування наукових та науково-технічних робіт у національній економіці загалом та промисловості зокрема у ВВП за період 2005–2009 років.

Так, на рис. 4 видно, що за аналізований період 2005–2009 років частка державного фінансування не досягала й 0,45% ВВП, а у промисловості – 0,1% ВВП.

Тепер охарактеризуємо фіскальну підкладову. Вітчизняна система податкових пільг та преференцій для промислових інноваційно активних підприємств у цілому за період 2000–2011 років містила в собі такі елементи:

- пільги при сплаті податку на додану вартість – передбачають 50% знижку при справленні ПДВ при продажі інноваційної продукції; застосовується 100% пільга при сплаті ПДВ для технопарків із подальшим використанням несплачених коштів для інноваційної діяльності та здійснення НДДКР;
- митно-тарифні пільги – передбачають звільнення від оподаткування імпорту в Україну матеріалів, обладнання, комплектуючих (що не продукуються в Україні), необхідних для виробництва інноваційної продукції;
- пільги з податку на прибуток від інноваційної діяльності – Законом України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня

2002 року передбачена 50% знижка, а ці кошти зараховуються на спецрахунок для подальшого фінансування інноваційної діяльності та НДДКР; використовується 100% пільга при сплаті податку на прибуток для технопарків із зарахуванням даних коштів на спецрахунки для фінансового забезпечення інноваційної та науково-технічної діяльності;

– амортизаційні пільги: можливість прискореної амортизації основних фондів та щорічна 20-процентна норма прискореної амортизації основних фондів третьої групи.

Необхідно зазначити, що більшість вищевказаних пільг та преференцій наводилися у статтях 21 та 22 Закону України «Про інноваційну діяльність» 2002 року, які були скасовані при прийнятті державного бюджету на 2005 рік, що законодавчо підірвало існуючу на той час у державі систему податкових пільг та преференцій для інноваційного підприємництва.

Також слід зауважити, що в умовах недосконалої конкуренції система фіскальних пільг діє неефективно, оскільки окремі ринкові суб'єкти під ширмою інноваційності прагнуть уникнути оподаткування або таким чином його мінімізувати. Проте це не повинно ставати причиною скасування пільг та преференцій, а потребує детальнішого законодавчого регулювання і розмежування справжніх технопаркових учасників від «вітка-

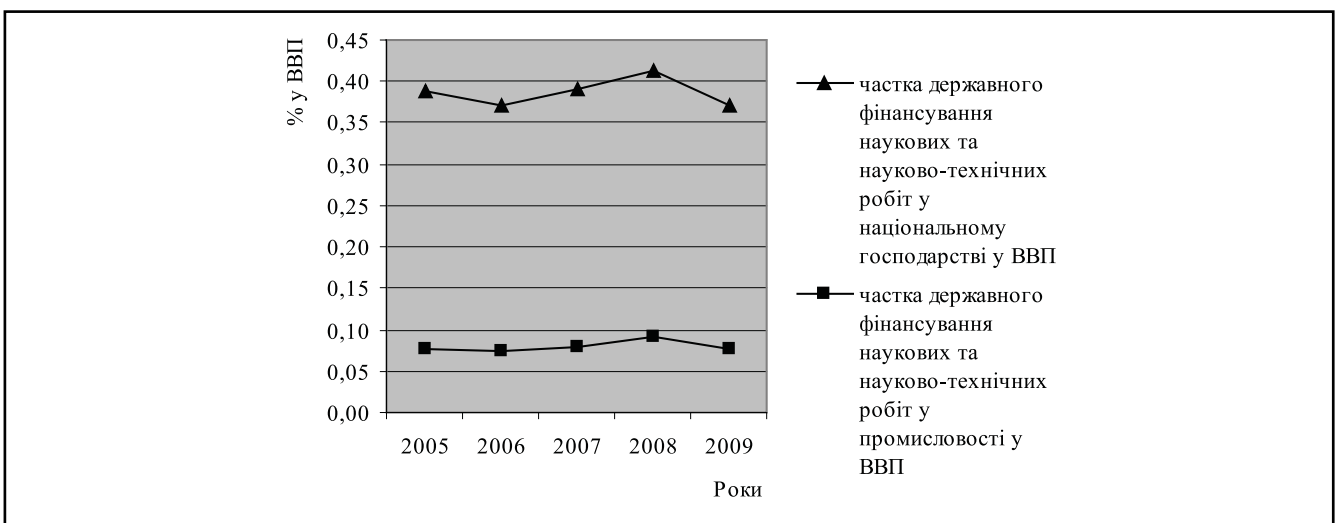

Рисунок 4. Динаміка питомої частки державного фінансування наукових та науково-технічних робіт у національній економіці загалом та промисловості зокрема у ВВП за період 2005–2009 років

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

чів від податків», для чого необхідний державний контроль за результативністю здійснюваної промисловим підприємством інноваційної та науково-технічної діяльності.

Таким чином, напрями ефективної реалізації фіскальної підскладової фінансової складової інноваційного потенціалу промисловості такі:

- лібералізація діючої в країні податкової системи по відношенню до інноваційної сфери;
- використання системи податкових пільг та преференцій, сприятливої амортизаційної політики;
- максимальне узгодження пріоритетів монетарної, інноваційної та фіскальної державної політики;
- розширення пільгового кредитування промислових інноваційних проектів.

Науково-технічна складова інноваційного потенціалу промисловості відображає наукову, технічну та технологічну базу активізації інноваційної діяльності у промисловості (нагромаджений науковий досвід, нові види техніки, технології виробництва інноваційної продукції). Іншими словами, науково-технічна складова інноваційного потенціалу охоплює блоки «інноваційні знання», «засоби виробництва інноваційної продукції», «технології виробництва інноваційної продукції», «предмети праці у виробництві інноваційної продукції», «кінцева інноваційна продукція».

Таким чином, науково-технічна складова інноваційного потенціалу промислової сфери означає безперервний процес розвитку науки й вдосконалення техніки (засобів та предметів праці, кінцевої продукції) та технологій виробництва як ресурс активізування інноваційної активності у промисловій сфері.

Науково-технічна складова інноваційного потенціалу складається з двох складових:

- наукової (обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт);
- техніко-технологічної (кількість промислових підприємств, що впроваджували нові або вдосконалені методи об-

робки виробництва продукції; кількість впроваджених нових технологічних процесів).

На рис. 5 відображена динаміка обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт у національному господарстві загалом за період 2005–2010 років.

Як видно з рис. 5, обсяги виконаних наукових і науково-технічних робіт у національному господарстві загалом за 2005–2010 роки зросли з 4818,6 млн. грн. у 2005 році до 9867,1 млн. грн. у 2010 році, або на 104,77%. Середньорічний темп зростання обсягів виконаних наукових і науково-технічних робіт у національному господарстві загалом за період 2005–2009 років становив 116%, а середній темп приросту – відповідно 16%.

На рис. 6 відображена динаміка обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт у промисловості за період 2005–2009 років.

З рис. 6 видно, що обсяги виконаних наукових і науково-технічних робіт у промисловості за 2005–2009 роки зросли з 2234,7 млн. грн. у 2005 році до 4392,4 млн. грн. у 2009 році, або на 96,55%. Середньорічний темп зростання обсягів виконаних наукових і науково-технічних робіт у промисловості за аналізований період становив 118%, а середній темп приросту – відповідно 18%.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що середньорічний приріст обсягів виконаних наукових і науково-технічних робіт у промисловості більший від середньорічного приросту обсягів виконаних наукових і науково-технічних робіт у національному господарстві загалом на 2%. Наслідком цього стало зростання питомої частки обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт у промисловості в обсязі виконаних наукових та науково-технічних робіт у національному господарстві загалом з 46,38% у 2005 році до 50,76% у 2009 році, тобто на 4,38%. Це говорить про посилення інтересу науковців до промисловості.

Тепер охарактеризуємо техніко-технологічну підскладову. На рис. 7 подана динаміка кількості промислових підпри-

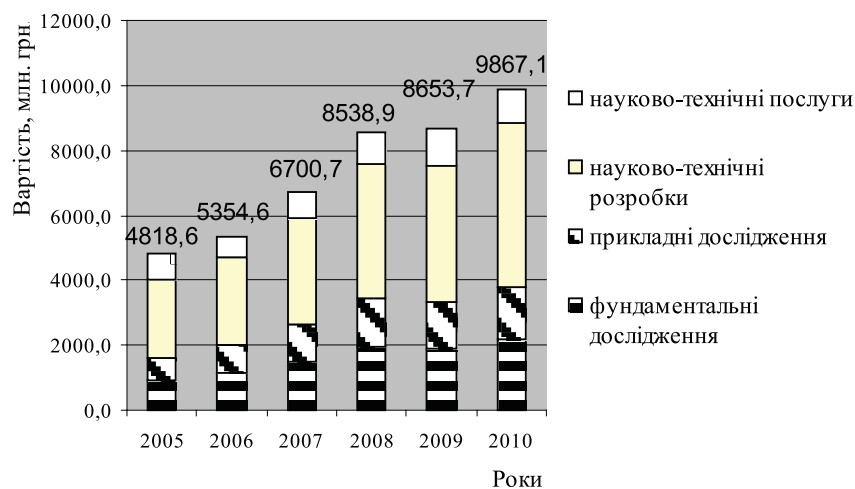

Рисунок 5. Динаміка обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт у національному господарстві за період 2005–2010 років, у фактичних цінах, млн. грн.

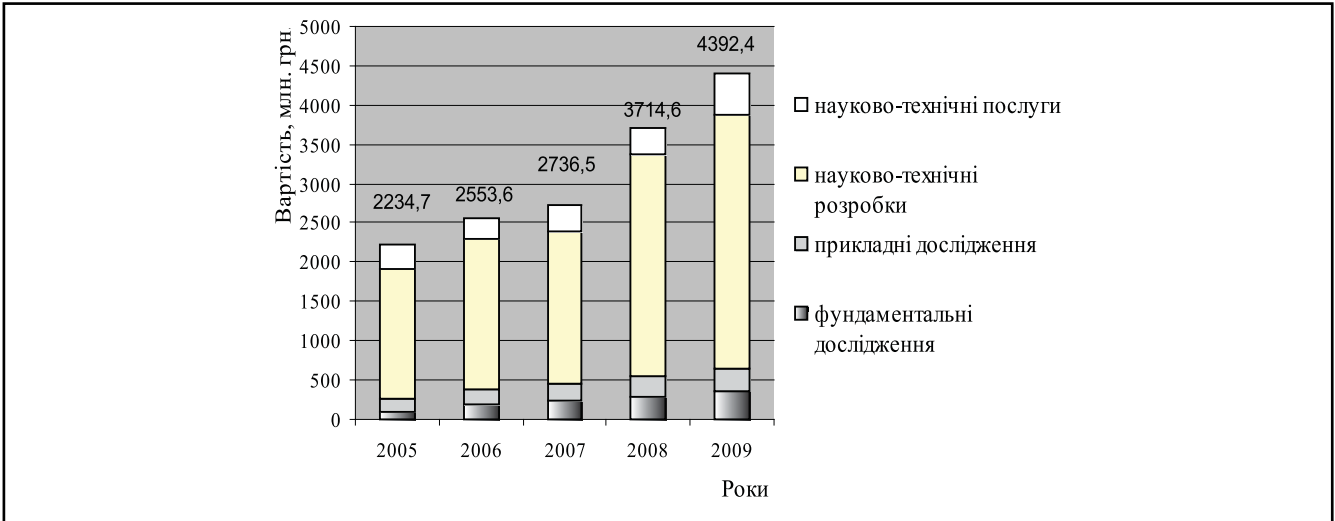

Рисунок 6. Динаміка обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт у промисловості за період 2005–2009 років, у фактичних цінах, млн. грн.

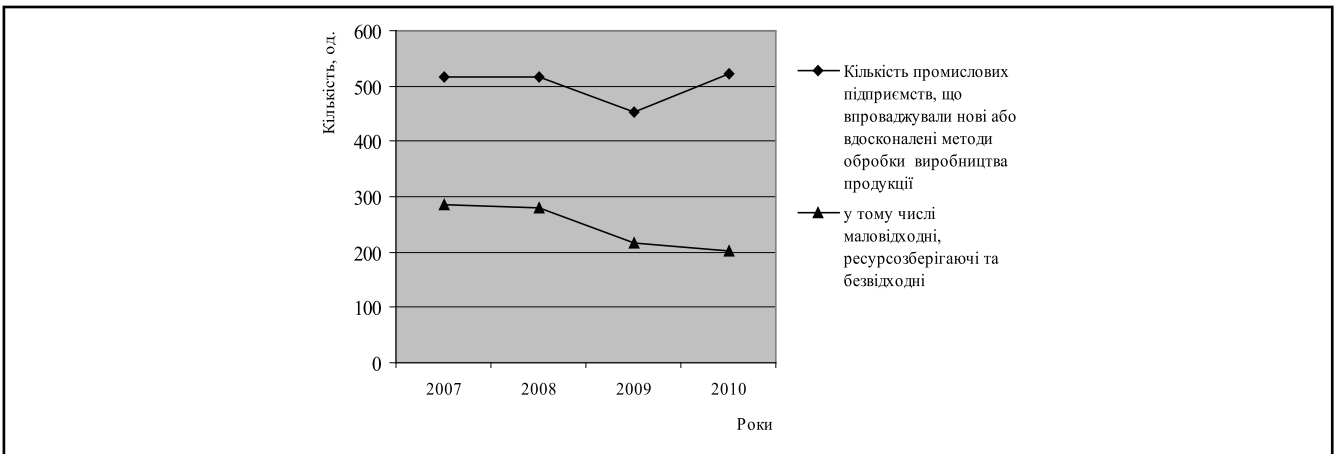

Рисунок 7. Динаміка кількості промислових підприємств, що впроваджували нові або вдосконалені методи обробки виробництва продукції за період 2007–2010 років

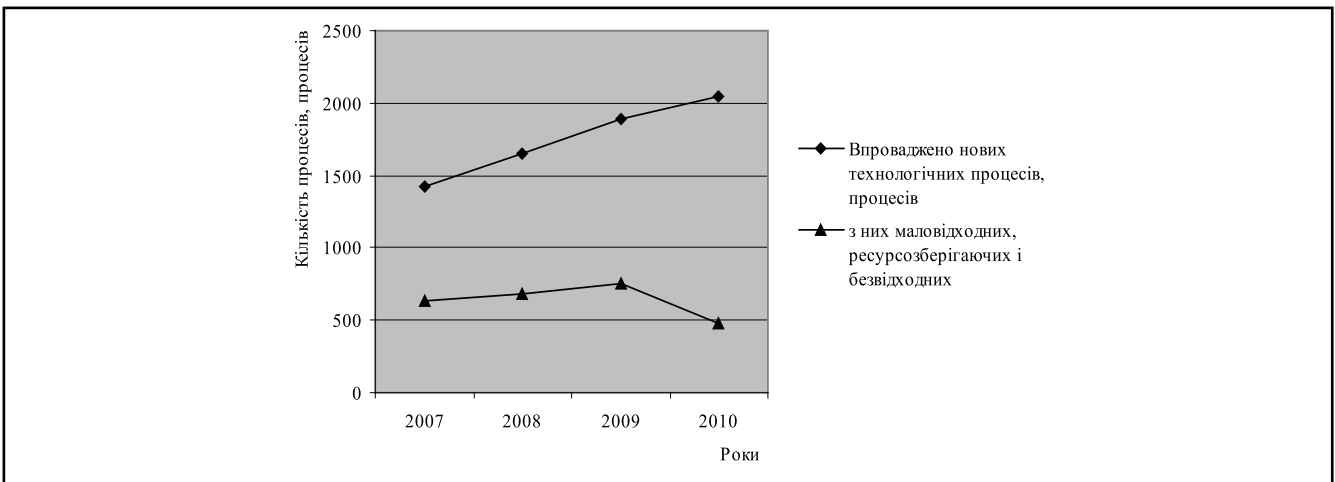

Рисунок 8. Динаміка кількості впроваджених нових технологічних процесів за період 2007–2010 років

емств, які впроваджували нові або вдосконалені методи обробки виробництва продукції за період 2007–2010 років.

З рис. 7 видно, що кількість промислових підприємств, які впроваджували нові або вдосконалені методи обробки виробництва продукції, збільшилася з 515 одиниць у 2007

році до 522 одиниць у 2010 році, або на 1,36%. Проте кількість промислових підприємств, які впроваджували нові або вдосконалені маловідходні, ресурсозберігаючі та безвідходні методи обробки виробництва продукції, зменшилася з 287 од. у 2007 році до 203 од. у 2010 році, або на 29,27%.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

Таким чином, складається негативна тенденція до зменшення екологічності інноваційного виробництва у промисловості. Пояснити це можна насамперед тим, що іноземні інвестори, які активізували діяльність на вітчизняному ринку за аналізований період, зацікавлені у перенесенні екологічно шкідливого виробництва зі своїх країн в Україну для зменшення фіскального екологічного тиску на свої виробництва у країнах-реципієнтах інвестицій.

Динаміка кількості впроваджених нових технологічних процесів за період 2007–2010 років зображена на рис. 8.

Як бачимо з рис. 8, кількість впроваджених нових технологічних процесів за період 2007–2010 років зросла з 1419 процесів у 2007 році до 2043 процесів у 2010 році, тобто на 45,0%. У той же час кількість впроваджених нових маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних технологічних процесів за період 2007–2010 років зменшилася з 634 процесів у 2007 році до 479 процесів у 2010 році, або на 24,45%. Таким чином, у даному випадку також спостерігається негативна тенденція до послаблення екологічності впроваджених нових технологічних процесів, що говорить про недосконалість вітчизняного природоохоронного законодавства, значно м'якші умови для можливості екологічного забруднення території порівняно з високорозвиненими країнами Європи та Північної Америки. Окрім того, умови недосконалої конкуренції значно сприяють загостренню екологічної ситуації, що неприпустимо за умов активізування інноваційної діяльності.

Висновки

Отже, аналізування наявних ресурсів забезпечення інноваційного розвитку промисловості дає змогу зробити такі висновки та узагальнення:

- частка реалізованої інноваційної продукції в структурі реалізованої промислової продукції незначна, і для неї характерна негативна тенденція до зниження. За таких умов активізування соціально-економічного розвитку промислової сфери на основі інновацій стає не лише віддаленою, а й нереальною перспективою;

- існує негативна тенденція до зменшення чисельності науково-технічних кадрів. Низький рівень оплати праці, соціального забезпечення науковців призводить до еміграції вчених за кордон;

- з одного боку, існують значні бюрократичні перепони на шляху набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності, а з іншого – недосконала нормативно-правова база захисту цих прав;

- спостерігається негативна тенденція до зменшення кількості наукових організацій. Основною причиною цього процесу є дефіцит фінансового забезпечення функціону-

вання організацій, які здійснюють наукові дослідження та розробки;

- існує негативна тенденція скорочення обсягів фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в основному через зменшення їх зацікавленості у вкладанні власних грошових коштів у впровадження інноваційних розробок, що, у свою чергу, зумовлено наслідками фінансово-економічної кризи 2008–2009 років;

- замість законодавчого вдосконалення існуючої в Україні системи фіскальних пільг та преференцій відбулося її скасування у значному обсязі з подальшими одиничними спробами її відновлення;

- незважаючи на значний накопичений вітчизняний науковий потенціал, його використання в Україні є неефективним;

- на фоні зменшення фінансування інноваційної діяльності у промисловості позитивною тенденцією є стале зростання кількості впроваджених нових технологічних процесів на промислових підприємствах, що означає поступову модернізацію вітчизняної промисловості;

- зростання іноземних інвестицій у вітчизняну промисловість супроводжуються зменшенням екологічності впроваджених технологій, оскільки представники іноземного капіталу зацікавлені у перенесенні екологічно шкідливого виробництва зі своїх країн із жорсткими екологічними нормами у країні з ліберальним природоохоронним законодавством, до яких, зокрема, належить і Україна.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002: [Електрон. ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

2. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.91: [Електрон. ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>

3. Наукова та інноваційна діяльність (1990–2010): [Електрон. ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2011. – 282 с.

5. Промисловість України у 2007–2010 роках. Статистичний збірник / За ред. Л.М. Овденко. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – 307 с.

6. Харин А.А. Управление инновациями / А.А. Харин, И.Л. Коленский. – М.: Высшая школа, 2003. – 253 с.

7. Шипуліна Ю.С. Підходи до приведення у відповідність внутрішнім можливостям інноваційного розвитку господарських суб'єктів зовнішнім / Ю.С. Шипуліна // Проблеми науки. – 2004. – №9. – С. 32–36.